

A parlamenti pártok és az alapszerzôdések

(1994-1997)

A dolgozat alapvetô célkitûzése a parlamenti pártok jószomszédsági politikájában, illetve a határon túli magyarsággal kapcsolatos politikájában bekövetkezett változások bemutatása az 1994-es választási programoktól a szlovák-magyar és a román-magyar alapszerzôdések körül folyó vitákon át. Ezáltal megkísérli folyamatában megragadni a pártok elképzeléseinek alakulását, a vitákban elhangzott érveiket, a szavazáskor képviselt álláspontjukat.

A határon túli magyar közösségekkel kapcsolatos kérdések több szempontból is kiemelkedô jelentôségûek, külpolitikai, biztonságpolitikai aspektusai mellett belpolitikai vetületei is vannak. Kezelésük és megoldásuk, az évtizedes elhallgatás után, a '80-as évek végétôl folyamatosan a magyarországi politikai élet középpontjában áll.

A határon túli magyar közösségek helyzete az elsô parlamenti ciklus idején meghatározta a kormány szomszédságpolitikáját, és elôkelô helyen szerepelt a magyarországi politikai élet témái között. A nagyjából azonos elveken nyugvó pártprogramoknak megfelelôen kisebbségpolitikai szempontból külpolitikai konszenzus jellemezte a négy évet. Az ukrán, a szlovén, a horvát alapszerzôdések, kisebbségvédelmi megállapodások tárgyában - az ukrán szerzôdés határklauzulájának vitája erôs kivétel - az egyes pártok álláspontját nem jellemezték áthidalhatatlan ellentétek. A rendezetlen magyar-szlovák, magyar-román kapcsolatok, az ottani magyar kisebbségek aggodalomra okot adó helyzete a második parlamenti ciklusra készülô pártok választási programjaiban és az azóta eltelt három évben történtek élenjáró témává, komoly viták tárgyává tették a határokon túli magyarság ügyét.

Az 1994. évi parlamenti választások elôtti pártprogramok

MSZP¹

Az MSZP választási programjának elején nemzeti pártként határozta meg magát, s a nemzet fogalmának definíciójából indult ki. Ennek szükségességét a pártot "nemzetidegennek", a magyarság ügye iránt nem, vagy alig érzékenynek beállító támadások indokolták. A párt szerint tárgyilagos, józan önbecsülésen alapuló nemzettudat szükséges, amely nem lehet önérték, nem rendelheti maga alá a szabadság, a demokrácia, a humánus elveit és a modernizációt.

Közép-Kelet-Európa államai akkor lehetnek sikeresek, ha a nemzeti sorskérdéseket összekapcsolják a politikai és a gazdasági-társadalmi modernizációval. A modernizáció útja az európai integrációhoz csatlakozás, a szuverenitás egy részét átruházva az EU intézményeinek és a régióknak. A nemzeti önazonosság megôrzése, a modernizáció megvalósítása, a demokrácia kiteljesítése és az európai integrációba való betagozódás egyidejû, párhuzamos és egyenértékû feladatok.

Az európai csatlakozás és kisebbségvédelem egyidejû érvényesítéséért megfelelô arányt kell találni az integrálódási törekvések és a jogvédelmi érvényesítés között. Az integrálódó Európa integrálódó magyarságot jelent. A nemzeti és etnikai kisebbségek jogvédelme az államközi viszonyok, a nemzetközi stabilitás és biztonság lényegi összetevôje - nem csak belülrôl. Hatékony és szankciókat is magában foglaló nemzetközi, európai kisebbségvédelmi rendszer, valamint kétoldalú államközi megállapodások rendszere mindenképpen szükséges.

A magyar politika, gazdaság, társadalom, szellemi élet összetett, átfogó feladata a határon túli magyar közösségek jogainak figyelése és védelme, önazonosságuk megôrzésének elôsegítése. Az országgyûlés és a kormány alkotmányos feladata az érték viselt felelôsség. Az érzelmi-erkölcsi elkötelezettség mellett racionális, napi cselekvésbe átvihetô, hatékony koncepció kell. Az elôzô ciklus kormányzati politikáját ellentmondások, aránytalanságok, túlzott érzelmi

indíttatás, túlzó retorika, szakszerűtlenség, küldetéstudatból fakadó fölényesség jellemezték, ami fokozta az érzékeny és bizalmatlan szomszédok gyanakvását, és a hazai közvéleményben is tartózkodást, ellenérzést váltott ki. Elengedhetetlen, hogy a kormányzati politika arányai, módszerei és stílusa megváltozzanak. A határon túli magyarság ügye ne legyen tárgya a hazai pártküzdelmeknek, nem ideologikus, hanem pragmatikus - cselekvő, kezdeményező, határozott és higgadt - kisebbségpolitikára van szükség.

Az eredményes kisebbségpolitika háttere a korszerű, demokratikus, gazdaságilag erős Magyarország. A mindenkori kisebbségpolitikát a meglévő belső gazdasági-politikai eszközök és nemzetközi feltételek alapján kell meghatározni, hozzájárulva a kisebbségvédelem politikai, anyagi és társadalomlélektani feltételeinek (kisebbségbarát környezet) megteremtéséhez.

Közép-Kelet-Európában a határok stabilitásának és a kisebbségek jogai érvényesülésének meghatározó a jelentősége. A térségben a nemzeti kérdés megoldása nem megy határátrajzolással. Nem a határokat, hanem azok jellegét kell megváltoztatni. Az MSZP a magyar kisebbségek ügyét nem határmódosítások, hanem a belső önrendelkezés alapján a kisebbségben élő népcsoportok egyéni és kollektív jogainak biztosításában, kulturális, közigazgatási autonómiájuk szavatolásában, tájegységi autonómiák megteremtésében, illetve e formák kombinálásában véli megoldhatónak. A párt támogatja a magyar kisebbség autonómiatörekvéseit.

A magyar külpolitika egyik fő iránya a közép- és kelet-európai térség összes államával való kiegyensúlyozott viszony megteremtése kell hogy legyen. Elsődleges feladat a szomszédokkal való történelmi kiegyezés, melynek meghatározó eleme a nemzeti kisebbségek jogainak érvényesülése, de nem helyes a kétoldalú viszonyt kizárólag erre való leszűkítése. A kibékülés előmozdítása azokkal az országokkal a legsürgetőbb, amelyekkel az utóbbi években feszültté váltak kapcsolataink, nevezetesen Romániával és Szlovákiával. A kölcsönös bizalom megteremtéséhez mielőbb meg kell kötni velük a kétoldalú alapszerződéseket, amelyekben együttesen rögzíteni és biztosítani kell a jelenlegi határokat, a viták békés rendezésének elvét és az európai normáknak megfelelő kisebbségi jogokat. Megkötésükkor elengedhetetlen a konzultáció a magyar kisebbségi szervezetekkel, s a belső egyeztetés a belpolitikai-társadalmi támogatottság megszerzéséért.

SZDSZ²

A párt az előző négy év összehangolatlansága, zavaros ügyei, retorikája, jelképes cselekvései és alacsony hatékonysága helyett eredményközpontúságot ígért. Új kül- és biztonságpolitikát hirdetett, mely szerint új stílusra, bizalmerősítő lépésekre, a gazdasági kapcsolatok erősítésére, *kétoldalú szerződésekre*, a kisebbségi kérdésben nemzetközi szabályozásra, ellenőrzésre van szükség. A külpolitika fő pillérei: az európai integráció mint alapvető mozgásirány, valamint a kisebbségi és a regionális együttműködési politika. Csak a szomszédokkal való rendezett és szoros együttműködés révén nyílik esély Magyarország számára az európai integrációra, így minden ebbe az irányba mutató kezdeményezést a kormányok közötti kapcsolatoktól a különböző szubnacionális, pl. határ menti kistérségi kapcsolatokig támogatni kell. Az új stabilizáló kisebbség- és szomszédságpolitika alapvető mozzanata annak bejelentése, hogy Magyarországnak nincsenek területi igényei szomszédjaival szemben.

Különbséget tett a teljes rendezést és hosszabb időt igénylő kérdések, illetve a közeljövő ügyei, rendezési eszközeik számbavétele között. A párt a gyakorlatias politika, a modernizációra ösztönzés jegyében rövid távon kiemelt területekként kezelte a gazdasági kapcsolatok és az oktatásügy kérdését. Célkitűzései között a következők szerepeltek: a szomszéd országokban élő magyar kisebbség államának egyenrangú polgárként beszélhesse anyanyelvét, gyakorolhassa vallását, egyéni és kollektív jogait, ápolhassa kultúráját és szervezhesse a maga politikai képviselőit. Joguk van az önkormányzathoz, a kulturális autonómiához, kijelölt nyelvi zónákban nyíljon lehetőség anyanyelvük hivatalos használatára. E célok megvalósítása érdekében a magyar nemzeti kisebbségek szervezeteivel összehangolt kisebbségpolitikára van szükség. A kisebbségek helyzetében döntő áttörést elérni azonban csak az ottani belső polgárosodási és demokratizálódási folyamat mértékében lehet. Helyzetük hosszú távon akkor lesz rendezett, ha önerejükön - Magyarország közvetlen politikai támogatása nélkül - képesek a fennmaradásra és fejlődésre. Ehhez az önkormányzatok rendszere, jogi keretek, autonóm döntéshozatali intézményrendszer, kisebbségbarát közhangulat és a kisebbségek versenyképessége szükségeltetik.

MDF³

Az MDF legfontosabb célkitűzéseként Antall József külpolitikai életművében kijelölt hármas követelménynek a kiteljesítése: Magyarország mielőbbi bekapcsolása a fejlett Európa életébe, valamint a határokon túl élő magyarság iránti felelősség jegyében a kölcsönösen előnyös, jó viszony megteremtése a szomszéd országokkal. E három

követelmény között szoros egymásrataltság van. A jószomszédsági kapcsolatok feltételezik a kisebbségben élő magyar nemzeti közösségek helyzetének kielégítő, megnyugtató és tartós rendezését. A nemzet politikai türelmét próbára tette a szomszédságunkban növekvő szélsőséges nacionalizmus, a nemzeti kisebbségekkel szembeni ellenséges magatartás. A párt különös figyelemmel kíséri a szomszéd országok fejleményeit, kész a szomszédos országokkal megállapodásokat, *szereződéseket* kötni, de csak a magyar nemzetrészek érdekeinek és állásfoglalásának határozott figyelembevételével.

Magyarország vállaljon kezdeményező szerepet a kelet-közép-európai térség modernizációjában. Ezzel esély nyílik arra, hogy megoldódjanak a határokon kívül élő magyarság problémái is. Az európai egységesülési folyamat alkalmas az adminisztratív belső határok eltűnése, a szolidaritás, a legalacsonyabb döntési szint (szubszidiaritás) elve révén a kisebbségben élő nemzeti közösségek igényeinek kielégítésére. Az integrációs folyamatban módot kell találni a nemzeti kisebbségek helyzetének európai érvényű rendezésére, kultúrájuk és autonómiájuk garantálására.

A kisebbségpolitika alapelvei a '89-es programhoz képest nem változtak, a kormány eddig is támogatta a határainkon túl élő magyar lakosságot nyelvük és nemzeti tudatuk ápolásában, segítséget nyújtott oktatásukhoz, kultúrájuk megőrzéséhez. Mindez egy, az európai normákhoz igazított, a sajátosságokat figyelembe vevő kisebbségpolitika révén érhető el. Az anyaországnak joga és kötelessége megvédeni a határokon túl élő közösségeit, föllépni érdekeikért minden lehetséges nemzetközi fórumon. A kisebbségeknek joguk van nemzeti tudatuk, jellegzetességeik, anyanyelvük ápolásához, az önrendelkezés elve alapján a megfelelő önkormányzati formákhoz (kulturális, közigazgatási, területi autonómia).

KDNP⁴

A magyar külpolitika középpontjában a szomszédokkal való viszony és a kisebbségi kérdés áll. Rendezni kell a szomszédainkkal való viszonyunkat, hogy a térség biztonságos, gazdaságilag prosperáló és kultúrájában minden értéket megőrző régiója lehessen az egységes Európának. A történelmi hibák, a kisebbségi kérdés megoldása az európai egységesítési folyamatban képzelhető el. A nemzeti határok elválasztó erejének csökkenésével lehet Trianon következményeit enyhíteni, de csak a nemzeti azonosságtudat megőrzésével vehetünk részt az európai integrációban.

A nemzeti kisebbségek jogvédelme nem kizárólagos belügy, hanem a nemzetközi jogrend szerves része. Személyi és kollektív jogaik elismerése az állam kötelessége, illetőleg belső szilárdságának és biztonságának záloga, demokratikus fejlettségének fokmérője. A kisebbségvédelem elsődleges feltétele a demokratikus intézményi struktúrák kiépítése az emberi jogok érvényesülésének biztosítására. A kisebbségi jogok nem csak emberi, hanem politikai jogok is, jogos a kisebbségi igény, hogy a politika saját alanyaiként ismerje el őket. A határokon túli kisebbségeink politikai és társadalmi szervezetei létrejöttek és megerősödtek, a magyar külpolitikának erkölcsi súlyával támogatnia kell elvi-politikai céljaikat.

A kisebbségi kérdés nem egyedüli, de fontos eleme a térség biztonságának. A megoldás két, egyenlően fontos vonalon képzelhető el: a kétoldalú kapcsolatokban, ahol a kisebbségi kérdés kiemelt kezelést igényel, s erre garanciák kellene. Ugyanakkor tudatosítani kell a nyugat-európai államokban, hogy Európa biztonsága nem osztható, a nyugati biztonsági vasfüggönyt is fel kell számolni. Közép- és Kelet-Európának kollektív biztonsági rendszerre van szüksége, benne a kisebbségi kérdés európai normák szerinti rendezésével, kisebbségi autonómiákkal és a határok sérthetlenségének elvével. Mindezt *kétoldalú szerződés*ek sorozatával, majd az egészet egy rendszerbe foglalva - lehetőség szerint - nagyhatalmi garanciával. A térség ellátása biztonsági garanciákkal elsőbbséget élvez a közösségi tagság elnyerésével szemben.

A jelenlegi nacionalizmusok egyik oka a közép-európai népek többségének gazdasági sikertelensége. Gazdasági fellendülés kell a nemzeti gondolkodásmódok lebontásához, egymás megismeréséhez, ez háttérbe szorítja a bizalmatlanságot. Ehhez a határok átjárhatósága, határokon túllépő gazdasági övezetek és a nemzeti politika mellé, illetve a nemzetállami gondolkodás elé a régiók érdekeinek érvényesítése szükséges. A kisebbségi jogi konfliktus kezelését kisebbségi önkormányzatok létrehozásával országosról helyi szintre kell leosztani, ezáltal biztosítható a kulturális autonómia.

FIDESZ⁵

A FIDESZ kisebbségpolitikájának elvi alapja az egyén szabadsága. A kisebbségi közösségek tagjainak (egyéni) szabadsága azonban nem teljesíthető ki a kisebbségi közösségek védelme nélkül. Regionális és nemzetiségi kisebbségi politikáját az európai integrációs célokkal összhangban kell alakítani. Az integrálódó, gazdaságilag erősödő

Magyarország a régió országainak és a határokon túli magyar kisebbségek érdekeit is szolgálja. Az integráció alapfeltétele a belpolitikai stabilitás és a tartósan konfliktusmentes viszony a környező országokkal. Ebbe az összefüggésrendszerbe kell beilleszteni a szomszédságpolitikát is. Határokon túli kisebbségeink kérdése közvetlenül és közvetve is e két feltételhez kapcsolódik. Támogatásuk, a kisebbségi kérdés őket kielégítő rendezése nem történhet a jószomszédi viszony rovására. Ezért a szomszédságpolitikában igen árnyalt és objektív képet kell kialakítanunk a szomszédos országokról.

Pragmatikus, érdekekre épülő, megegyezésre törekvő politikát vall. A határon túli magyarokkal kapcsolatos külpolitika fő vonala a parlamenti pártok egyetértésén kell hogy nyugodjon. A kormánypolitika eltér a FIDESZ programjától, de sok eleme elfogadható. Folyamatos egyeztetés szükséges a magyar kisebbségek legitim szervezeteivel, támogatva törekvéseiket. Regionális és szubregionális kezdeményezéseket kell elindítani, amelyek gazdasági, kulturális és politikai szinten segítik az együttműködést. Nemzetközi fórumokon törekedni kell egy átfogó, a kelet- és közép-európai kisebbségek érdekeinek megfelelő kisebbségvédelmi rendszer kidolgozására és elfogadtatására.

Közép- és Kelet-Európában az államok közötti és belüli konfliktusok zöme etnikai vagy kisebbségi kérdésként jelentkezik, megelőzésük a kisebbségi kérdés intézményes rendezésével lehetséges. A korlátozott (vagy belső) önrendelkezés - melynek lényege abban jelölhető meg, hogy az állam bizonyos mértékű hatalmat ruház át az önkormányzatokra - megoldást jelenthet a nemzeti-etnikai konfliktusok kérdésében. Kisebbségi önkormányzatok, kisebbségi (területi, diaszpórában személyi elvű önszerveződés, helyi önkormányzati, illetve kulturális, adminisztratív és politikai) autonómiák összehangolt rendszere nélkül a modern liberális állam elképzelhetetlen.

Diplomáciai nyomás nehezedik Magyarországra, hogy alapszerződést kössön Romániával, Szlovákiával. A határkérdés nem valós, ellenben a kisebbségi kérdés igen. A magyar diplomácia tegye nyilvánvalóvá, hogy figyelembe véve a magyar kisebbség véleményét, milyen kisebbségi vonatkozású részt kíván az alapszerződésbe, amely a határok erőszakos és békés változtatásának tilalmát is tartalmazni fogja. A FIDESZ szorgalmazza az alapszerződések megkötését, bennük kétoldalú megállapodások szétágazó rendszerével: gazdaság, oktatás, egészségügy, egyház és média; figyelemmel a határ menti s regionális együttműködésre, a határok átjárhatóságára. Az alapszerződés nemzetközi kontrollja lehet valódi garancia az egyéni és kollektív jogokat egyaránt rendező kisebbségvédelemre.

FKgP⁶

Az Antall-kormány velejég romlott, nemzetellenes külpolitikát folytatott. Ennek tudható be a jogfeladó magyar-ukrán alapszerződés, ami felnyitotta a zsilipet a magyar jogok térségbeli eltörlése előtt.

A határon túli magyarság kérdése nem lehet belügy, ez az általános emberi jogok kérdése. Az asszimilálódás ellen pozitív diszkriminációra van szükség. A kisgazdák a határok légiesítésére, korrekt kapcsolatokra törekednek a szomszéd államokkal. Hazánk érdeke a trianoni békediktátummal érintett területek egyidejű Európai Uniói tagsága. Magyarországnak példát kell mutatnia az Európa e térségében élő népeinek, a határon túli magyarok csak egy gazdaságilag erős anyaország képes segíteni.

A párt a nemzetközi szervezetekkel való együttműködés keretein belül követel területi, személyi és művelődési autonómiát - illetőleg, ahol ezt kívánják, társnemzeti státust - a határon túli magyarok számára. Területi autonómia híján képtelenség megtartani a magyarság identitását, asszimilációjuk gyorsuló ütemben bekövetkezne, viszont autonómia esetén, gondos anyaországi segítséggel a magyarság megmenthető. Követeli továbbá az egyházak autonómiáját, anyanyelvi oktatást a legmagasabb szintig, önkormányzatot, intézményeik működtetését, legszélesebb anyanyelvi használatot, gazdasági és politikai esélyegyenlőséget.

A határokon túli magyarsággal kapcsolatos politikát államilag, központi intézményeken keresztül kell koordinálni.

Az 1994-es kormányprogram⁷

A választásokat követően az MSZP és az SZDSZ koalícióalkotási tárgyalásain a külpolitikai kérdésekben csaknem teljes egyetértés jellemezte a pártokat. Az MSZP megbékélési, alapszerződési politikáját az SZDSZ minden további nélkül elfogadta, hiszen a határgaranciák és a nemzetiségi jogok összekapcsolása a párt régi eszméjének tekinthető. A kormányprogram a határon túli magyarsággal kapcsolatosan a következőket tartalmazta:

A határon túli magyar közösségek jogainak biztosítása a külpolitika sajátos területe, fontos belpolitikai feladat, a nemzeti szolidaritás része, kisebbségpolitikai koncepció kidolgozását igényli. Kulturális értelemben a magyar nemzet részei, elő kell segíteni a szülőföldjükön való boldogulásukat. A kormány síkraszáll önazonosságához való jogukért, segíti önszerveződésüket. Egzisztenciateremtésük, polgárosodásuk meghatározó, ehhez a kormány segítséget biztosít. Támogatja szabad kapcsolattartásukat Magyarországgal. Pártatlan, demokratikus, átlátható és ellenőrizhető anyagi támogatást biztosít a költségvetés meghatározott százalékában, megőrizve a jelenlegi szintet.

Az államok kisebbségek iránt tanúsított magatartása az emberi jogok érvényesítésének összetevője, a demokrácia fokmérője, elválaszthatatlan része a nemzetközi kapcsolatoknak (nem belügy). A kormány a problémákat a kétoldalú kapcsolatok keretében kívánja rendezni. Helyzetük kérdése a szomszédos országokhoz fűződő viszony egyik kiemelt összetevője. Alapelv, hogy a magyar kisebbségeket érintő kérdésekről szervezeteik, képviselőik véleményének figyelembevételével szülessen meg a magyar álláspont. A velük kapcsolatos politika kialakításában folyamatos párbeszédre és együttműködésre kell törekedni az ellenzéki pártokkal, civil társadalmi szervekkel.

A kisebbségi autonómia alkalmas és kívánatos keret, a kormány támogatja a határon túli magyar nemzeti közösségek európai gyakorlattal összhangban álló autonómiatörekvéseit.

A programok összevetése

A pártprogramok formailag (szerkezetükben, terjedelmükben, stílusukban) és tartalmilag (problémaközelítésben, hangsúlyukban) egyaránt jelentősen eltérnek egymástól. Egyes kérdésekben, jól láthatóan, a pártok ideológiai, értékrendbeli különbségei tükröződnek az eltérő kisebbségpolitikai álláspontokban, más esetekben viszont a pártok részéről a konkrét témákra, kérdéskörökre adott szakpolitikai válaszok eredményeztek egyező/különböző programpontokat a más- és más pártkombinációkban.

A két legalaposabb programot az MSZP és a KDNP dolgozta ki. A szocialisták választási füzetének komoly elméleti bázisa, racionalitása, szakszerűsége, pragmatikus részei kevésbé tették alkalmassá kampánycélokra, de később a konkrét cselekvéshez, a kormányprogram kidolgozásához megfelelő alapot biztosított. A KDNP nemzeti gondolatból levezetett, a kérdés biztonságpolitikai aspektusait kiemelő programja hasonlóan gondolatgazdag, szinte önálló tanulmányértékű, választási propagandának talán túlságosan is kidolgozott anyag, a gyakorlatias megközelítés, az általános elvekből levezethető konkrét elképzelések hiánya azonban rövid távú kisebbségpolitikai használhatóságát megkérdőjelezi. Különös értéke a regionalizmusban rejlő problémamegoldó lehetőségek felvázolása.

Az MDF - mint vezető kormánypolitikai erő - programja különös figyelmet érdemelhet. Az anyagot a választási röpiratnak az előző programoknál jóval inkább megfelelő stílus, a magyar kultúrnemzet iránti érzelmi-erkölcsi elkötelezettség, valamint a rendezetlen viszonyokért a szomszédos országok felelőségének hangsúlyozása jellemzi. Az SZDSZ gyakorlatias, eredményközpontú, retorikát elutasító tervezete a kisebbségi önazonosság megőrzésének érdekében az oktatás és a gazdaság fejlesztésének fontosságát emeli ki. Konkrét javaslataik közül a legfigyelemreméltóbb a nyelvi zónák kijelölésére vonatkozik, amelyek a kisebbségi magyarságnak nyelvhasználati jogot biztosítanának. A FIDESZ közös érdekekre építő, "megegyezésre törekvő", rövid és pragmatikus kisebbségpolitikai tervezete a párt elvi álláspontját tartalmazza, a konkrétumok zömmel hiányoznak. Az FKgP programja a legkevésbé kidolgozott, jellegzetessége a magyarság térségbeli küldetésének hangsúlyozása, valamint az autonómiára vonatkozó követelések markáns megfogalmazása.

A pártprogramok kiindulópontja, kérdésfelvetése azonos: a kisebbségi kérdés a térség alapvető külpolitikai, biztonságpolitikai és belpolitikai tényezője, megoldásához elengedhetetlen a szomszédos államokhoz fűződő viszony rendezése. Valamennyi program közös eleme, hogy a kisebbségek helyzete nem kizárólag belügyi kérdés, csak nemzetközi szinten, államközi kapcsolatokban, kétoldalú és regionális együttműködéssel, nemzetközi garanciákkal rendezhető. A programok döntő fontosságúnak tartják a határon túli magyar nemzeti kisebbségek számára a pozitív diszkriminációt, az egyéni és közösségi jogok szavatolását, illetve önszerveződésük, autonómiatörekvéseik támogatását. Mindehhez alapfeltétel a térség országainak általános demokratizálódása, gazdasági fellendülése, polgárosodása, a határ menti, szubregionális együttműködések kialakulása.

Az alapvető elvi kérdésekben tehát a programok megegyeznek. Ugyanez nem mondható el a megoldás módozatainak vonatkozásában. Az MSZP a magyar politika összetett, átfogó feladatának tartja a kisebbségek védelmét, s a megoldást a kérdés nemzetközivé tételében, szakszerűsítésében látja. Az SZDSZ szerint akkor lesz rendeződés, ha a kisebbségek önerejükből képesek lesznek a fennmaradásra, vagyis a kulcselemet a modernizáció jelenti. Az MDF az anyaország jogának és köteletségének tartva a határon túli magyarság segítségét, ügyük nemzetközi képviselőjét tartja

lényegesnek. A kereszténydemokraták Közép-Kelet-Európa kollektív biztonságai rendszerének létrehozásával vélték rendezni a kisebbségügyet. A FIDESZ a belpolitikai stabilitásra, a szomszédokkal való konfliktusmentes, intézményesen, kétoldalú megállapodásokban rendezett viszonyra helyezte a hangsúlyt. A Kiszgazdapárt a Kárpát-medence országainak uniós csatlakozását és az autonómiák rendszerét jelölte meg a rendezés feltételének. A kisebbségi kérdés biztonságpolitikai összetevőit leginkább a KDNP, valamint az MSZP és az SZDSZ emelte ki. Az FKgP, a KDNP, az MDF és az MSZP az európai integrációs folyamatban elhelyezve gondolkodott a végleges megoldáson. Az anyanyelviség a KDNP és az SZDSZ, az oktatás és a kultúra az MDF, MSZP, illetve az SZDSZ, a gazdasági együttműködés a FIDESZ, az SZDSZ és az MSZP tervezetében kapott nagyobb hangsúlyt.

Az autonómiatörekvések támogatásában mutatkozó egyezés mögött eltérő autonómia-felfogások húzódnak meg. Az MSZP a kulturális, a közigazgatási, a nem etnikai alapú tájegységi autonómiát és ezek kombinációját vázolta fel. Az SZDSZ kulturális autonómiában, a területi önkormányzatok hatáskörének szélesítésében, az autonómiák olyan rendszerében gondolkodott, amelyik az önazonosság megvédését biztosítja, miközben illeszkedik az adott állam törvényeihez és a térség biztonságpolitikai struktúrájához. Az MDF az önrendelkezés elvéből vezette le a kulturális, közigazgatási és területi autonómiát. A KDNP különböző kisebbségi önkormányzatok létrehozását, a kérdés kezelésének helyi politikai szintekre helyezését javasolja. A FIDESZ tervezete két felosztást is tartalmaz: a területi, személyi elvű, helyi önkormányzati autonómia összehangolt rendszere mellett a kulturális, adminisztratív, politikai autonómiák hármas kombinációjáról is olvashatunk itt. Az FKgP programja a területi, személyi és művelődési autonómiát, valamint a társnemzeti státust tartalmazza. Egyik programban sem találjuk meg az autonómiagondolat részletező kifejtését, ennek hátterében a kisebbségi autonómia fogalmának, funkciójának szakmai tisztázatlansága is áll, valamint az, hogy az autonómia gyakorlati megvalósítása számos tényezőtől függ, konkrét esetekben speciális megoldásokat követel.

A határon túli magyar szervezetekkel kapcsolatban valamennyi párt elismerte legitim önszerveződésük előrehaladtát, megkerülhetetlennek tartva őket a sorsukra vonatkozó anyaországi politika kialakításában. Az MSZP megfogalmazásában véleményük kikérendő az őket érintő kérdésekben, az SZDSZ szerint velük összehangolt kisebbségpolitika szükséges, az MDF elutasította a fejük fölötti politizálást, a FIDESZ a rajtuk átnyúló kisebbségpolitikát. A KDNP és a FIDESZ kiemelte: a magyar külpolitikának erkölcsi súlyával kell segítenie, támogatnia, hogy törekvéseiket a többségi nemzetekkel és a nemzetközi fórumokkal elfogadtassák.

A kormány kisebbségpolitikájának megítélésében is eltértek az álláspontok. Az MDF és a KDNP az irányvonal követéséhez ragaszkodott. A FIDESZ sok elemét elfogadhatónak tartotta, de programja eltért tőle. Az MSZP és az SZDSZ egyértelműen elítélte, s szakítani kívánt az elszigetelődéshez vezető kormánypolitikával, tartalmában és stílusában is más, szakszerűbb kisebbségpolitikát ígérve. Az FKgP pedig egyenesen nemzetellenesnek ítélte az első parlamenti ciklus kormányzati külpolitikáját. Valamennyi párt állami, össznemzeti feladatnak nevezte a határon túli magyar közösségek anyagi támogatását, az ellenzéki pártok, vagyis az MSZP, az SZDSZ és a FIDESZ átlátható, összehangolt támogatási rendszert ígért a mostani, "osztogató" gyakorlat helyett.

Az 1994-es országgyűlési választásokra készült pártprogramokat illetően összefoglalóan elmondható, hogy a magyar külpolitika három "pillérét" illetően konszenzus jellemezte a parlamenti pártokat. Az egyes pártoknál, illetőleg az első és második ciklus kormányainál a pillérek egymáshoz való viszonya, sorrendje volt más. Az akkori kormánypártok (MDF, KDNP, "Kiszgazda 36-ok") pártprogramjaikban összeegyeztethetőnek tartották Magyarország gyors euroatlanti integrációját és azokkal a szomszédos országokkal fennálló viszony rendezésének lebegtetését, ahol jelentős számú magyar kisebbség él úgy, hogy nem kapja meg a fennmaradásához szükséges jogi, politikai stb. gyakorlati garanciákat. Programjaik ideológiai alapokra építkezve erőteljesen hangsúlyozták a nemzethez kötődést. Az MSZP és az SZDSZ (valamint a FIDESZ is) ezzel szemben úgy vélte, hogy a gyors integráció csak a szomszédos országokkal fennálló vitás kérdések nemzetközileg megnyugtató, az érintett országok, de az azokban élő kisebbségek számára is elfogadható rendezése után lehetséges. Fontosnak tartották a rövid, közép és a hosszú távú célok elkülönítését, a szomszédos országok, a kisebbségi kérdés differenciált, objektív, racionális, ideológiamentes megközelítését.

Ezek az eltérések a választásokat követően a szlovák-magyar, illetve a román-magyar alapszerződés országgyűlési vitáiban is nyomon követhetők.

A választások után

Az 1994-es parlamenti választásokat követően a magyar kormány, a koalíciós pártok, illetőleg az ellenzéki pártok

szomszédsági, valamint a határon túli magyar közösségeket érintő politikájában megmutatkozó különbségek, ellentétek a magyar-szlovák és a magyar-román alapszerződések megkötése körül kristályosodtak ki. Az előző ciklusban Magyarország Ukrajnával, Szlovéniával és Horvátországgal kötött alapszerződéseket, kisebbségvédelmi megállapodásokat, a szlovák és a román féllel eredménytelenül végződtek az erre vonatkozó tárgyalások.

A választások után, a Balladur francia miniszterelnök által kezdeményezett Európai Stabilitási Egyezmény megkötésének előkészítése kapcsán az Európai Unió államai részéről egyre nyomatékosabbá vált az elvárás, hogy az integrációra törekvő államok rendezzék kétoldalú kapcsolataikat, és biztosítsák a területükön élő nemzeti és etnikai kisebbségek jogait. Ez a külső igény fokozta az új magyar kormány erőfeszítéseit, amely szlovák és román viszonylatban a pártprogramoknak és a kormányprogramnak is megfelelően, a "megbékélési politika" jegyében a tárgyalások újrafelvételét és intenzívebbé tételét célozta.

Ismeretes, hogy ezek a jószomszédi kapcsolatokról és a baráti együttműködésről szóló szerződések 1995, 1996 folyamán megkötöttek. A tanulmány következő részében külön-külön kerül tárgyalásra a szlovák, illetve a román alapszerződés és az egyes parlamenti pártok viszonya. Három csomópont körül kerülnek bemutatásra a pártálláspontok: a szerződések aláírása, ratifikációja és kihirdetése kapcsán. A beszámoló elsősorban a parlamenti vitákon elhangzottakra épül, de pártdokumentumokra, a pártok más fórumokon elhangzott, illetve a médiában megjelenő állásfoglalásaira is támaszkodik.

Első felvonás: külpolitikai vitanap, 1995. február 23.

A magyar kormány azt szerette volna elérni, ha 1995 márciusáig, az európai stabilitási egyezmény aláírásáig egyaránt sikerül megkötni a szlovák és a román alapszerződést is. Az év elején világossá vált, hogy szlovák viszonylatban mindez kézzelfogható realitássá válhat, a román partnerrel viszont egyre elérhetlenebbnek, de még nem teljesen reménytelennek tűnt a megállapodás. Ebben a helyzetben, február 23-án a parlament külön külpolitikai vitanapot tartott, ahol a megköendő alapszerződésekről esett szó.

A koalíciós pártok között nem volt véleménykülönbség. A magyar-szlovák és magyar-román viszony javításának folyamatában az alapszerződések nem célként, hanem eszközként jönnek számításba. A határok sérthetlensége, a területi követelésekről való lemondás megkerülhetetlen - ez magyar részről nem engedmény -, a kisebbségi kérdést az európai dokumentumok szellemének és betűjének megfelelően kell rendezni. A tárgyalások idején folyamatosan konzultáltak a magyarországi kisebbségek és a határon túli magyarok képviselőivel, a döntést azonban a kormány hozta meg. Az MSZP határozott kiállást ígért a határon túli magyarság ügyei mellett. A kormánypártok elismerték, hogy a külpolitika alapjait az előző kormány rakta le, s a '90-es célok most is érvényesek.

Az ellenzéki felszólalások a kormányzat szomszédságpolitikája mellett a szlovák és a román alapszerződések megkötésére irányuló taktikát, de az alapszerződések megkötésének szükségességét is vitatták. Az MDF szerint nem szabad az európai integráció érdekében feláldozni hárommillió magyar életét, az európai képbe illeszkedő magyar kisebbségek megmaradása hazánk számára létkérdés. A szlovákiai, romániai magyarságnak jogi, nyelvi, önkormányzati garanciákat kell kapniuk az alapszerződésekben. Az FKgP megállapította, hogy "a magyar külpolitikával tulajdonképpen csak annyi probléma van, hogy sokszor olyan, mintha román lenne", a kormány csak a szomszédok érzékenységére van tekintettel. Az alapszerződések elodázzák a problémák megoldását a szomszédokkal. A KDNP az ellenzéki pártok jobb döntéshozatali részvételének szükségességére hívta fel a figyelmet. A FIDESZ teljesen új külpolitikát sürgetett, szerinte a koalíciós pártok által még a választások előtt felrúgott külpolitikai konszenzus helyreállítását a rossz alapszerződések lehetetlenné teszik. A kormány szomszédsági politikája "mosolydiplomácia", a stabilitás igényének a nemzeti érdekek képviselete, s nem az önfeladás felel meg. A kapcsolatok javulása nem dokumentumoktól, hanem diplomácia aprómunkától várható.

A szlovák-magyar alapszerződés vitája

Az aláírás vitája, 1995. március

A szlovák alapszerződés előzményeként Csehszlovákiával 1992 végéig folytak tárgyalások, akkor berekedtek, mivel a szétválás után az új szlovák állam a kisebbségi kérdést kizárólag belügyként kezelte, kijelentve azt is, hogy az ország az európai normákat már régen teljesítette. A Balladur-terv hatására 1994-től Szlovákia kénytelen volt a belügyként való kezelés elvét feladni, ekkor újrakezdődhettek a tárgyalások.

1995. március 19-én a két miniszterelnök aláírta a szlovák-magyar alapszerződés dokumentumát. Ugyanakkor

Romániával a tárgyalások nem vezettek eredményre. A következő két napon a napirend előtt az országgyűlésben egyfajta előrehozott ratifikációs vita zajlott le az előző nap megkötött alapszerződésről.

A kormánypártok részéről a miniszterelnök, a frakcióvezetők és a külügyi tárca képviselői egyaránt védelmükbe vették az alapszerződést. Minden nagy kérdést magában foglal, páratlan a nemzetközi szerződések között, hiszen a felek kötelezettséget vállaltak, hogy a kisebbségi jogok európai dokumentumait beépítik saját belső jogrendszerükbe. Összhangban van a kormányprogrammal, a hármaskülpolitikai prioritással. Tételeken felsorolt jogi kötelezettségeket tartalmaz, nem politikai deklarációk gyűjteménye, lehetőséget teremt a benne foglaltak ellenőrzésére. A Benes-dekrétumok ügyében további lépésekre van szükség, e tekintetben azonban eddig más országok sem értek el jelentős eredményt. Lehet, hogy az ellenzék nem támogatja, de a szavazók nagy többsége és Európa igen. Az MSZP véleménye összességében az volt, hogy ezekkel a parlamenti vitákkal az ellenzék olcsó népszerűség-hajhászásra törekszik, míg a szocialisták az érdemi vitát sürgetik. Az SZDSZ kiemelte, hogy jó az alapszerződés, egyértelmű a tárgyalás sikere, hiszen a szlovák kormány olyan engedményekre kényszerült, amelyek kormányprogramjával ellentétesek. Azokon a területeken segíti elő az eddigieknél jobb együttműködés kialakulását, amelyeken eddig a legtöbb gond és nézetkülönbség mutatkozott. Az ET ajánlás beemelése valódi kollektív jogot és részleges autonómiát is tartalmaz. Sürgette, hogy a kormány minél előbb terjessze be ratifikációra. Az alapszerződés támogatása ellenére a pártot nem töltötte el a "diadalérzet", a hiányosságokkal tisztában voltak.

Az ellenzéki pártok komoly aggályaiknak adtak hangot, hevesen bírálták az aláírást. Az MDF utalt a kormányfő gondolatára: lehet, hogy tegnap jó volt magyarnak lenni Párizsban, máttól Szlovákiában rossz magyarnak lenni. Nem sok pozitívumot lehet erről az alapszerződésről mondani, a legfájóbb, hogy a kollektív jogokról, az autonómiáról nincs benne szó. Hiányolta továbbá, hogy a Benes-dekrétumok visszavonásának kérdését nem rendezte. Az Antall-kormány külpolitikájában a kisebbségi magyarság legitim képviselőinek meghatározó beleszólási jogot biztosított a sorsukat érintő kérdésekbe, ez most különösen időszerű lenne. A szlovák kormányprogram és politika és egy kisebbségi szempontból nem kielégítő alapszerződés együtt nagyon rossz hatással lehet a szlovákiai magyarokra - figyelmeztetett a párt. A FIDESZ nem támogatott olyan előkészítetlen szerződést, amelyet néhány perccel az aláírása után már alapvetően másképpen értelmezhet a két fél. "Kishitű, hamiskás összekacsintásként" jellemezte a szerződést, amelynek megkötésekor a kormány naiv és felelőtlen volt. Az FKgP még keményebben fogalmazott: a magyar kormány ellenszolgáltatás nélkül mondott le bizonyos ősi jogokról. Szégyen és hazaárulás ez a szerződés. A KDNP támogatta az alapszerződés létrejöttét, de csak a jó alapszerződését. Ez a szerződés a kölcsönös bizalmatlanság légkörében jött létre, csak a jövő dönti el, mit sikerül belőle megvalósítani a gyakorlatban is. A párt a garanciákat hiányolta, ami az alapszerződésben "a szentelt víz hatását sem éri el". Az ellenzéki pártok mindegyike feszegette a határon túli magyarok legitim képviselőivel való egyeztetés kérdését, amellyel kapcsolatban a kormány elismerte, hogy nem élvezte az alapszerződés ügyében a szlovákiai magyar szervezetek egyöntetű támogatását.

A ratifikációs vita, 1995. május-június

1995. május 23-án, illetve június 7-én zajlott le a parlamentben az alapszerződés ratifikációs vitája. Az álláspontok nem változtak, az érvek nem sokban különböztek az aláírást követő parlamenti és egyéb fórumokon, a médiában folytatott vitákhoz képest. Az ellenzék egységesen az okmány ratifikálása ellen lépett fel, a kormánypártok képviselői pedig a mielőbbi ratifikálás mellett.

A kormánypártok képviselői a kormányprogramra hivatkoztak, amely fő külpolitikai cselekvési irányként határozta meg a rendezett viszony kiépítését, a széles körű együttműködést a szomszédos országokkal. Az alapszerződés megkötését biztonsági és gazdasági érdekeink, integrációs törekvéseink érvényesülése is megkívánta, valamint ezáltal a határon túli magyarság támogatása is hatékonyabb lehet. Magyarország nincs nyomásgyakorló pozícióban, viszont ténylegesen jelentkezik nyugati nyomás az alapszerződés megkötésére vonatkozóan. A szerződés pozitívumai számosak, a történelmi megbékélést szolgálja, a kapcsolatok széles körét szabályozza, bebizonyította, hogy Magyarország európai módon tudja rendezni kapcsolatait, javított az ország nemzetközi megítélésén. A szlovákiai magyarok jogaihoz hozzá tett, igényeik nagy részét teljesítette, az 1201-es ajánlás, más dokumentumokkal egyetemben kötelező jogi norma lett, nemzetközi monitoring rendszerrel.

Összességében a szerződés érdekeink szempontjából elfogadható, kisebbségvédelmi szempontból a maximálisan elérhető szövegű dokumentum. Az ellenzék által bírált hiányosságok szerződésbe foglalására a leghalványabb esély sem mutatkozott. A gyors hazai ratifikáció az ország érdeke, jelzés, hogy a magyar fél komolyan gondolja. Az ellenzéki pártok ellenérvét, nevezetesen, hogy úgysem fogja Szlovákia betartani, a kormány nem tudta elfogadni. A szerződés be nem tartása viszont nem gyorsítja meg az adott ország integrációját. Az alapszerződés nem egy folyamat betetőzése, hanem kiindulópont, a továbblépéshez ad alapot, egy hosszú távú program nyitánya. Megszabta azt a

standardot, ami alá a román-magyar nem mehet.

A szocialista párt szerint a szerződésnek vannak hiányosságai, ez azonban nem indokolja a ratifikáció elhalasztását, annál is inkább, mivel azt követően a magyar fél eredményesebben léphet fel nemzetközi szinten. Az alapszerződésnek társadalmi támogatottsága van Magyarországon és a szlovákiai magyarság körében egyaránt. A szabad demokraták hangsúlyozták, hogy a Szlovákiában tapasztalható kedvezőtlen jelenségek mögött álló erők talpa alól húzza ki az alapszerződés a talajt, s hosszú távon a kapcsolatok rendezését, a szlovákiai magyarság érdekeinek érvényesülését szolgálja, amennyiben a szlovák állam valóban integrálódni akar Európába. Hitet tettek a mielőbbi ratifikálás mellett, bár vannak félelmek, viták és értelmezési eltérések, de ezek nem indokolják a ratifikáció elhalasztását. Annál is inkább, mert az ellenzéki hivatkozásokkal ellentétben a szlovákiai magyarság tudomásul veszi az alapszerződést, aggályaik mellett is tudják, a jelenlegi helyzetben jobb nem érhető el. Az ellenzéki pártok részéről cinizmus, ahogy érvelésükben állandóan a határon túli magyarok érdekeire hivatkoznak.

A Kisgazdapárt szerint a szerződést országgyűlési felhatalmazás nélkül nem lett volna szabad aláírni. Az alapszerződés legnagyobb hibája, hogy nem esik szó benne Trianonról. A dokumentum nem a valódi problémákra keres gyógyírt, s nem szolgálja sem a szlovák, sem a magyar nép valódi megbékélését, instabilitást okoz. A szerződés elcsúszott, szakzszerűtlen, ultimátumszerű, amely nem veszi figyelembe a valódi történelmi múltat, a nemzet tényleges érdekeit, a valóságos helyzetet. A kormány látszatpolitizálásának bizonyítéka, amely folyamatosan megsérti a nemzet érzékenységét és méltóságát. Szövege hemzseg az ellentmondásoktól, felszínes, a lényeg fölött elsikló. Aláírása előtt Pozsonynak hatályon kívül kellett volna helyeznie a Benes-dekrétumokat. A határklauzula túlmegy a nemzetközi szerződéseken, egyenesen hiba, hogy a szerződés lemond a határok jövőbeni megváltoztathatóságáról. A párt elnöke önálló képviselői indítványt nyújtott be, amelyben a magyar ratifikáció feltételül a szlovák féltől a Benes-dekrétumok visszavonását, a magyar nyelv használatát korlátozó rendelkezések hatályon kívül helyezését követelte. Az indítványt a külügyi bizottság nem terjesztette a parlament elé. Összességében a kisgazdák úgy vélték, az alapszerződés Magyarország megszegésének, a magyar nemzet meggyalázása, történelmi árulás. Kávássy Sándor, a párttal nem egyeztetett véleményében ennél is tovább ment: az a kormány, amely lemond a nemzetegyesítés békés útjáról, nem tarthat igényt a magyar névre. Ennek most semmilyen realitása nincs, de jöhetnek olyan idők.

A KDNP megítélése szerint a magyar politikai erők egységesek abban, hogy a szomszéd népekkel való megbékélés és jószomszédi kapcsolat az ország külpolitikai prioritásai közé tartozik. Az MSZP a választásokra készülve nagy hibát követett el, amikor magát a megbékélés hívének mondta, a feszültségekért az akkori kormánypártokat okolva. Ezzel a nemzet külpolitikai érdekeit pártpolitikai céljainak vetette alá, s máig ható bizalmatlanságot váltott ki, ami megnehezíti, hogy a szomszédügyi politikában parlamenti egyetértés alakuljon ki. Az alapszerződéssel a kormány el akarja kendőzni, hogy nincs cselekvési programja, amely a szomszédokkal való megbékélést szorgalmazná. Szövege mindössze az európai minimumszintet tartalmazza, súlyos belső hibáktól, kapkodó és kiérleletlen kompromisszumoktól terhes. A szerződés nyugat-európai visszhangja egyértelműen pozitív, de aláírói becsapták európai partnereiket, mert azt sugallják, hogy a két kormány, a két nép közeledik egymáshoz. A KDNP a későbbi ratifikáció mellett érvelt, hiszen a szlovák fél magatartása arra utal, hogy nem kívánja végrehajtani a szerződést. Hatálybalépése nem fogja elősegíteni a megbékélést, hanem állandó viták forrása lesz. A párt az elutasítás mellett egy több pontból álló javaslatcsomagot is beterjesztett, amely a tárcaközi együttműködések, a kisebbségi intézményrendszerek működésének finanszírozását, a határ menti együttműködések, a szlovák jogrendből a kollektív bűnösség elvének törlését szorgalmazta - alapszerződéssel vagy anélkül. A kereszténydemokrata képviselők a szavazáskor nemleges vagy tartózkodó álláspontot foglaltak el.

A fiatal demokraták úgy értékelték, az alapszerződés máris növelte az instabilitást magyar-szlovák viszonylatban. A szerződés több problémát és kérdést vet fel, mint amennyit megold, hiányzik a tényleges együttműködésre irányuló politikai akarat és az erkölcsi fedezet. A végrehajtás esélyét növelte volna, ha nem egy átfogó szerződéssel indul a kapcsolatok rendezése, hanem részmegállapodások betetőzésével, a szerződéses viszony fokozatos kialakításával érkezik aláírásának lehetősége. A két kormányfő együttműködése "nem két állam és polgáraik együttműködése, hanem két vezető, két rokon mentalitás közös mosolya és bratyzása", kormányuk jó nemzetközi megítélése, rövid távú céljaik megvalósítása érdekében. A szerződés aláírásával a kormány félretolta azt az antall elvet, hogy a kisebbségi magyarságot érintő alapvető kérdésekben a kisebbségek legitim szervezeteit illeti meg a döntő szó. A szerződés a szlovákiai magyarság számára semmi kézzelfogható eredménnyel nem jár. A FIDESZ-frakció egyhangúlag tartózkodó szavazattal utasította el a szerződést.

A demokrata fórum utalt arra, hogy az Antall-kormány csak azokkal az országokkal tartotta fontosnak alapszerződések kötését, melyekkel nem volt érvényes békeszerződése. A megbékélés nem kétoldalú szerződéssel működik, hanem kitartó gyakorlati lépéseken. Ha nincs kölcsönös politikai akarat a két ország közötti viszony

rendezésére, a problémák, a feszültség megoldására, akkor nem lehet jó szerződést kötni - s most ezt történt. A szlovákiai magyar közösség sorsának javításához az alapvető kérdésekben figyelemmel kellett volna lennie az ő elképzeléseikre, és csakis hozzájárulásuk, beleegyezésük alapján lehetett volna róluk dönteni. A szerződés nem hogy nem tartalmaz minden rendezésre váró problémát, egyenesen súlyos hibák vannak benne. A legdöntőbb, hogy nem sikerült az 1201-es ajánlás közös értelmezését az aláíró feleknek kialakítaniuk, enélkül pedig nem lett volna szabad a parlament elé terjeszteni az okmányt. Ráadásul a szerződés szövege, példátlan módon, a dokumentumot alárendeli a belső jogrendnek, ami gyakorlati értelmét vonja kétségbe, megalapozva, hogy a ratifikálás előtt olyan szlovákiai törvények szülessenek, amelyek teljesen ellehetetlenítik az ott élő magyarság helyzetét. Ez a szerződés így csupán látszatomegoldás, szemfényvesztés. Nyugatot csak a szerződés ténye és nem a tartalma érdekl, és az alapszerződés végső soron nem segíti elő az integrációt. Az MDF képviselőcsoportjának többsége - a kialakult helyzetre való tekintettel - a tartózkodás mellett döntött, de nem zárta ki a nemleges állásfoglalást sem.

A vita érdekes színfoltjaként a szocialista párton belül is akadt olyan képviselő, aki a szerződéssel kapcsolatban erős fenntartásait hangoztatta. Szűrös Mátyás sietséget és kapkodást tapasztalt a kormány részéről, ami a politikában a legrosszabb tanácsadó. Ezért támogatta az MDF indítványát, hogy halasszák el a ratifikációs vitát. Míg korábban túlságosan Moszkvára figyeltünk, addig most a Nyugat irányában tapasztalható ugyanez. Jelezte, mint volt moszkvai nagykövet, tudja mit jelent egy nagyhatalom nyomása. Az alapszerződés végrehajtására nem látott megfelelő garanciákat Szlovákia, de Nyugat-Európa részéről sem. A kormány képviselői vitatták Szűrös megállapításait, miközben felszólalását a legszínvonalasabb "ellenzéki" szónoklatnak titulálták.

Az álláspontok közeledésének szempontjából terméketlennek bizonyuló vita záróakkordjára, a ratifikációs szavazásra a vita második napján, június 13-án került sor. A parlament 244 igen szavazattal, 49 nem és 53 tartózkodás mellett ratifikálta a dokumentumot. Az MSZP (egy tartózkodás mellett) és az SZDSZ egységesen igennel, a Kiszgazdapárt egységesen nemmel szavazott. A FIDESZ képviselői tartózkodtak, a KDNP és az MDF szavazatok a nem és a tartózkodás között oszlottak meg. Az ellenzéki képviselők közül senki sem támogatta a szerződés ratifikációját.

A magyar-szlovák alapszerződés ratifikációs végszavazásának eredménye (1995. június 13.)

	Igen	Nem	Tartózkodás	Nem szavaz	Összesen
MSZP	179	-	1	29	209
SZDSZ	63	-	-	6	69
MDF	-	17	21	-	38
FKgP	-	23	-	2	25
KDNP	-	8	12	2	22
FIDESZ	-	-	19	1	20
Független	2	1	-	-	3

Összesen	244	49	53	40	386
----------	-----	----	----	----	-----

A 27 ellenszavazatot dõlt betûvel jelöltük. Az MSZP részérõl Szûrös Mátyás tartózkodott.

A ratifikációtól a kihirdetésig

A ratifikáció után sem csitultak el az alapszerzõdéssel kapcsolatos viták. A kedvezõtlen szlovákiai fejlemények, így például a himnusz törvény, a szlovák-magyar kapcsolatok és alapszerzõdés kérdését folyamatosan napirenden tartották. A kormánypartok is a dokumentum szellemével ellentétesnek nevezték a szlovák lépéseket.

Az ellenzéki pártok egyöntetûen kifogásolták, hogy a kormány csak utólag emeli fel a szavát. Az MDF felrõtta, hogy a kormányzati erõk nem voltak elõrelátók, nem gondolkodtak felelõsségteljesen. A FIDESZ szerint a koalíciós pártok választások elõtti retorikája, az alapszerzõdéses politika túlhajszolása hozzájárult a helyzet ilyen romlásához. A KDNP elvárása szerint ideje lenne a kormánynak elismerni, hogy az ellenzék aggályai az alapszerzõdésnél jogosak voltak. Az MDNP pozitívan értékelte, hogy legalább utólagos egyetértés van, bebizonyosodott, hogy magyar részrõl hiba volt gyorsan ratifikálni. A Néppárt azt a tanulságot szûrte le, hogy a román esetben a ratifikációval várni kell egy ideig, amíg kiderül, van készség annak teljesítésére. Az ellenzék felszólította a kormányt, ha programja szerint támogatja a határon túli magyarok autonómiatõrekvéseit, akkor ténylegesen is álljon ki értük, és legalább a gyenge alapszerzõdés minimális elõírásainak betartásáért lépjen fel erélyesebben. A koalíciós pártok úgy vélték, az ellenzék az ügyet a kormány elleni támadásra használja, míg a kormány az alapszerzõdés végrehajtását szeretné.

A parlament 1997. évi tavaszi ülésszakán a napirend elõtti vitákban továbbra is elõkelõ helyet foglalt el a téma, többször is az egynyelvû bizonyítványok ügyével kapcsolatban került elõ. A felszólalások alapján, de több párt (FKgP, SZDSZ) egybehangzó megállapítása szerint is, erre az idõszakra a szlovák kérdésben újra külpolitikai konszenzus bontakozott ki a parlamenti pártok között. A pártok - elfogadva a realitást - többnyire nem boncolgatták az alapszerzõdés hibáit, hanem - a kormánypartok több, az ellenzéki oldal kevesebb lelkesedéssel - jogi alapként hivatkoztak rá.

A kihirdetés vitája, 1997. május

Május 20-án és 27-én a parlament nyolc ratifikált alapszerzõdés kihirdetésérõl döntött, ennek révén formálisan is a magyar jog belsõ részévé válhattak a dokumentumokba foglaltak. A görög, kazah, moldovai, olasz és üzbég alapszerzõdések esetében vitamentes, formális döntésrõl volt szó. Az orosz, román és szlovák alapszerzõdésekrõl azonban külön vita folyt, külön döntéssel.

A koalíció ez utóbbi három szerzõdés esetén is el akarta kerülni az újabb vitát, formális aktussal röviden el szerették volna intézni a kihirdetést, amelyet kötelezõ technikai jellegû döntésnek fogtak fel, s nem diplomáciai eszköznek. A ki nem hirdetésnek nem lenne haszna, de számos problémát vetne fel, úgy látszana, mintha Magyarország nem betartani, hanem felülvizsgálni kívánná az adott alapszerzõdést. A kormánypartok maguk is elismerték, hogy a szlovák dokumentum nem hozta meg a remélt eredményeket, aláírása, ratifikálása óta nincs javulás, sõt sok területen visszalépés van. De ez nem az alapszerzõdés hibája, hanem a szlovák kormány magatartása miatt van így. Az MSZP-frakció igennel szavazott, mivel a párt szerint semmi sem indokolta, hogy az alapszerzõdés megítélésében változtasson. Az SZDSZ szerint a szlovákiai magyarokat ért sérelmek felvetéséhez jogi keret kell, és ezt az alapszerzõdés biztosítja. Következetes végrehajtása kiküszöböli a viszonyt terhelõ problémákat. A párt ezért a kihirdetés mellett szavazott.

Az ellenzék viszont kihasználta az alkalmat, és a ratifikációk óta eltelt idõszak eseményeinek fényében újra elmondta véleményét az egyes alapszerzõdésekrõl. A szlovák esetben az ellenzék egyöntetûen a ki nem hirdetés mellett kardoskodott, úgy gondolva, ezáltal kell figyelmeztetniük Szlovákiát arra, hogy rossz úton jár. Álláspontjuk indoklásaképpen elhangzott, hogy a gyenge alapszerzõdésbõl fakadó minimális várakozások sem teljesültek, ez elsõsorban a szlovák fél hibája, aki nem tartja be elõírásait. Viszont a magyar kormány sem tudta hatékonyan érvényesíteni az ország érdekeit, alig lépett fel a határon túli magyarság érdekében az alapszerzõdés betartatásáért. Újra hevesen támadták magát a dokumentumot, mondván, a ratifikálás óta a szlovák kormány sorra hozza a kisebbséget durván sértõ intézkedéseit, s állandóan romlik az ott élõ magyar kisebbség helyzete. Az FKgP szerint a Benes-dekrétumok óta nem volt ilyen rossz a helyzet. A Ballardur kedvéért megkötött "reklám-alapszerzõdés" aláírása

óta Szlovákia nem egy baráti és nem kölcsönös, hanem kimondottan magyarelles és magyar kisebbséggel politikát folytat. A Kiszgazdapárt határozott nemet mondott a kihirdetésre, mivel annak nincs semmi jogi és erkölcsi alapja, hiszen a szlovák fél nem tartja be. A KDNP rendkívüli külpolitikai kudarcként értékelte az alapszerződést. Egy ilyen kormánnyal kötött szerződésnek legalább a ratifikációját el kellett volna halasztani, amíg ki nem derül, hogy a magyarság élhet a benne foglalt jogokkal. A kihirdetésre adott nemleges válasz is figyelmeztetés lehet. A FIDESZ nem találta az alapszerződés pozitív hozadékát. Egyenesen kihúzta a talajt a felvidéki magyarság hosszú távú követeléseitől. Betartásának nincsenek garanciái, Szlovákia pedig tekintélyelvű operett-demokráciává válva a legcsekélyebb hajlandóságot sem mutatja a szerződésben foglaltak teljesítésére. A kihirdetés a diplomácia eszköztára, ha nem is olyan, mint a ratifikáció, de sok irányba jelzésértékkel bír. A két nemzet reális érdekeken nyugvó együttműködésén kell gondolkodni, azon, hogyan mozduljon ki a viszony a holtpontról, s nem szabad a rossz alapszerződés kijelölte úton maradni. Az alapszerződés szellemének az ellentéte folyik Szlovákiában, állapította meg az MDF. Meg nem valósult, tehát a gyakorlatban meghamisított alapszerződést nem szabad kihirdetni. Ennek alapján a demokrata fórum nemmel szavazott.

Összességében a kormány és az ellenzék helyzetértékelése lényegében megegyezett, de az okokat másban látták. Az ellenzék szerint a helyzet romlásának oka az alapszerződés, a kormány az okot a szlovák belpolitikában látta. A véleménykülönbség a szavazás eredményeiben is tükröződött. A szlovák-magyar alapszerződést a parlament 210 igen szavazattal kihirdette. 77 képviselő, a jelenlévő ellenzéki képviselők mindegyike, nemmel szavazott, 2 fő tartózkodott.

A román-magyar alapszerződés vitája

Az aláírás vitája, 1996. szeptember

Romániával - 1992-vel kezdődően - két évig folytak szakértői tárgyalások az alapszerződésről. Az akkori magyar kormány álláspontja szerint Magyarország érdekelt a szerződés megkötésében, de a romániai magyar kisebbségek sérelmeinek orvoslása nélkül nem lehetséges a viszony szerződéses rendezése. 1993 őszén, Európa Tanácsi felvételének közeledtével rövid ideig úgy tűnt, hogy Románia az eddigieknél hajlamosabb a kompromisszumos megegyezésre. A magyar fél azonban nem vette be tervezeteibe a határok sérthetlenségét, mondván, hogy nincs határkérdés, ami igaz, de a román igény kétségtelenül ez lett volna. A román oktatási törvény elfogadásával a tárgyalások végleg holtpontra jutottak. A Horn-kormány hajlandó volt bevenni a dokumentumba a határklauzulát, a szerződés előkészítése így új és intenzívebb szakaszába léphetett. A stabilitási értekezletig mégsem sikerült megállapodni, a kisebbségi jogokkal kapcsolatos magyar javaslatok iránt Románia nem mutatott megértést.

A tárgyalások 1996 nyarán sokak számára váratlanul felgyorsultak. Nyilvánvalóvá vált, hogy a NATO-tagsággal kapcsolatos román törekvések a kisebbségi kérdés pozitív rendezése, kétoldalú viszonyainak javítása nélkül nem realizálhatók, s a nemzetközi elvárások mellett a román politikai vezetés belpolitikai, választási céljainak is megfelelt eddigi álláspontjának felülvizsgálata. Augusztusban kézzelfogható közelségbe került a dokumentum aláírása, mindkét kormány szándéka határozottan ebbe az irányba mutatott, és a legvitatottabb kérdéstről, az 1201-es ajánlásnak a szerződésbe való bekapcsolásáról is (a szlovák szerződés esetében magyar részről még elutasított engedmény árán) sikerült megegyezni.

A megállapodás-tervezet ismertté válását követően 89 ellenzéki képviselő rendkívüli parlamenti vitanapot kezdeményezett. Az éjszakába nyúló, rendkívül heves vitára szeptember 3-án került sor, az RMDSZ és a hazai románok képviselőinek jelenlétében. A házbizottságban nem született olyan konszenzus, amelynek értelmében a romániai magyarság pártjának vezetője szóban kifejthette volna véleményét az országgyűlésben. Az ellenzéki képviselők három pontból álló határozati javaslatot nyújtottak be, amihez még tucatnyi önálló képviselői indítvány csapódott. A határozati javaslat értelmében:

- az alapszerződést a kormány csak az Országgyűlés előzetes hozzájárulásával írja alá;
- a szöveg javítása érdekében, a romániai magyar szervezetek véleményének figyelembe vételével, a kormány folytasson további tárgyalásokat;
- a szerződés biztosítsa az autonómia és a kollektív joggyakorlás lehetőségét.

A vita jól tükrözte a kormánypártok és az ellenzék politikai nézeteltéréseit. A koalíció szerint az alapszerződés megkötése elősegíti az integrációt, hozzájárul a kelet-közép-európai térség stabilizációjához, és a nemzetközi normáknak megfelelően biztosítja a romániai magyarság kisebbségi jogait. Az ellenzéki pártok egyértelműen a

dokumentum aláírása ellen foglaltak állást: az alapszerződés ebben a formájában szűkíti a kisebbségi jogokat, román választási kampánycélokat szolgál, a kormány magára hagyja a határon túli magyarokat.

A KDNP frakcióvezetője pártja, valamint a FIDESZ, az FKgP és az MDF nevében terjesztette elő a határozati javaslatot. Az ellenzék elkötelezett a jószomszédi viszony megteremtése iránt, s önmagában nem alapszerződés-ellenes. A román választáshoz vészesen közeli alapszerződés szövege azonban érzelmileg és értelmileg is elfogadhatatlan. A trianoni béke következményeit ez a rossz alapszerződés csak súlyosbítja. A romániai magyar szervezetek véleményét ki kell kérni, "hiszen a sorsukról van szó, és a sérelmek őket érik". A lábjegyzet hatástalanítja az ET 1201-es sz. ajánlását, az autonómiához való jogot, a kollektív jogokat, ezzel viszont a kormány megfélemledik a "magyar-magyar csúcs" közös nyilatkozatáról.⁸

A kormány válasza értelmében az alapszerződés magyar szempontból minimum, az adott feltételek között viszont az elérhető maximum, megkötése a viszony javításának nélkülözhetetlen eszköze, bizonyíték az európai módon való problémamegoldásra. Átfogó keretet ad a kapcsolatok bővítéséhez, hiszen ez nem csak egy kisebbségvédelmi szerződés. Megkötését a nemzetközi közösség elengedhetetlennek tartotta a viszony javításához, az integrációhoz. A kormány a tárgyalások során végig figyelembe vette az ellenzék, valamint a romániai magyarság képviselőinek véleményét, A pártoknak, és hasonlóképpen a határon túli magyarságnak nincs azonban sem de jure, sem de facto vétőjoga, mivel a szerződést a kormány köti, és a parlament hagyja jóvá. A megállapodást nagyban nehezíti, hogy az ellenzék a kérdést belpolitikai, pártpolitikai célokra használja fel, a társadalom viszont támogatja az alapszerződést. A kisebbségi jogok tekintetében az európai normák benne foglaltatnak, a dokumentum már meglévő jogokat nem korlátoz. A vonatkozó lábjegyzet tényrögzítő és nem értelmező jellegű, nélküle nem írták volna alá a románok, mint ahogy az egyházi ingatlanok kérdését is ezért kellett kihagyni a szövegből - ez volt az ár. Összességében az alapszerződés esélyt biztosít a magyar kisebbség érdekében történő fellépésre. Ennél jobb szövegű szerződést reálisan nem lehetett kötni, ha a választások után esetleg jóakaratóbb román kormány jön, nincs akadálya, hogy simán túl is teljesítse, ha viszont akaratoskodunk, most nem lenne semmilyen szerződés, és ezzel elvesznének a benne rejlő előnyök.

Az MSZP kisebbségi szempontból is vállalható kompromisszumnak értékelte a szöveget, amely a külpolitikai és a kisebbségpolitikai érdekeket összhangba hozza. Az alapszerződés nem cél, hanem eszköz, a preventív diplomácia megnyilvánulása, amelynek megkötésével az európai normáknál szélesebb jogosítványokat sikerült biztosítani a romániai magyarságnak, hiszen egyes ajánlások kötelező jogi érvényűvé váltak. Az alapszerződéssel még nem fog rögtön változni a helyzet, de cselekvési kényszert, kiindulópontot jelent. A szerződés nem minden fontos kérdést rendez, az egyházi és közösségi javak kárpótlása további fontos feladat. "Nem az alapszerződés ad kevesebbet, mint amennyit az RMDSZ szeretne, hanem az európai normarendszer alacsonyabb, mint amit egy 2 milliós nemzeti kisebbség joggal igényelhet" - hangzott el összegzésként. Az MSZP mindazonáltal továbbra is kitart programja mellett: a határon túli magyarság egyéni és közösségben gyakorolható jogait, autonómiatörekvéseit támogatja. Ha csak 1%-ban is veszélyeztetné az alapszerződés elutasítása az integrációs csatlakozást, már akkor is bűn lenne nem aláírni. Megemlítendő momentuma a vitának, hogy az MSZP a rendelkezésére álló időkeretből ezúttal nem biztosított időt Szűrös Mátyásnak, akinek véleménye már a szlovák szerződés vitájában és a ratifikációs szavazáskor is markánsan eltért a frakció álláspontjától.

Az SZDSZ szerint az alapszerződés nem tökéletes, de vállalható. Kompromisszum, amely nem tartalmaz lemondást semmiről. Megalapozott a kételkedés, hogy a románok jóhiszeműen, maguktól mindent végrehajtanak, de amíg Románia be akar lépni Európába, van esély arra, hogy e szervezetek nyomása révén elérhető a betartása. Az alapszerződés nem változtat lényegesen a kisebbségi lét mindennapjain, azon a román belpolitika tud csak változtatni, illetőleg az integráció és a kisebbségek saját érdekvédő harca segíthet. A párt tudomásul vette, hogy az RMDSZ nem támogatja az alapszerződést, de "igen tisztességes és koherens" autonómiakonceptiójuk megvalósíthatósága belátható időn belül nem reális. Az alapszerződés - hiányosságaival együtt is - a térség magyarságának érdekeit szolgálja.

A Kisgazdapártnak mindig az volt az álláspontja, hogy fontos nemzetközi kérdésekben a kormánynak előzetesen ki kell kérnie az országgyűlés hozzájárulását. Korábbi hasonló javaslataikat azonban az ellenzék is elvetette, s lám, most a román esetben végre éltek vele. A román alapszerződés még Trianonhoz képest is visszalépés, az akkori jogfosztás véglegesítése, a magyarság érdekeire egyáltalán nincs tekintettel, egyenesen "százszoros" hazaárulás. A magyar-magyar csúccsal ellentétes dolgok találhatók az alapszerződésben, a határon túli magyarok még az eddigieknél is kevesebb jogot élveznek majd. Az FKgP az 1201-es ajánlás ügyében sajátos véleményt képviselt: tökéletesen kudarcra ítélt jámbor óhajaként értékelte azt, amely betartásakor sem lenne jó eszköz a hatékony kisebbségvédelemre, lábjegyzet egy rossz szerződés további ellehetetlenítéséhez. A magyar társadalom többsége, sem a határon túli magyarság, sem a nyugati magyarok nem értenek egyet vele. A kormány hatalmi arroganciáját jelzi, hogy függetlenül

egyéb véleménytől, többségi alapon megtörténik az aláírás. A párt a rossz időzítést sem értette: miért nem ér rá a kormány megvárni a romániai választásokat, hacsak nem azért, mert Iliescu kampányát szolgálja. Választási győzelme után a Kisgazdapárt felül fogja vizsgálni a "nemzetáruló szerződést", de a szlovák és az ukrán megállapodást is, és amennyiben az érintett területek magyar lakossága a szerződéseket érdekeik ellen valónak tartja, akkor kormányzati pozícióban szorgalmazni fogja ezen szerződések felbontását. Most a párt következetes nemmel elutasította a szerződést. A kisgazdapárti Kávássy Sándor különvéleménye szerint két feltétellel lehet alapszerződést kötni: Trianon legkirívóbb igazságtalanságait orvosolja, vagyis az önrendelkezés elvének megfelelően megadja a népszavazás lehetőségét az államterületi hovatartozásról (határmódosítás), illetőleg megfelelő autonómiát biztosít a székelység számára.

Az alapszerződés kiválthatja Európa vállveregetését, de megbecsülését soha - szögezte le a KDNP vezetője. Ha mi nem állunk ki következetesen a határon túli magyarságért, akkor más sem fog kiállni miértünk. Erdély túlélte, hogy a határokat elmozdítsák, de nem éli túl, ha az anyaország is magára hagyja őt. A nemzeti identitás megőrzéséhez közösségben, autonómia, területi autonómia révén van esély. Ezért érdemes alapszerződést kötni, enélkül viszont nincs miért. Az Európai Unióba jutáshoz átjárható, légies határok kellene, és a kollektív jogokból származó erős magyar autonómiák. Ezzel az alapszerződéssel Magyarország nem Európának, hanem Romániának lett partnere. Miért kell önként és dalolva odaadnunk mindazt, amit Trianonnal elraboltak tőlünk? A Balkánnal kell megállapodnunk ahhoz, hogy Európába juthassunk? - következtek a szónoki kérdések. Más kereszténydemokrata felszólalók szerint, ha már alapszerződést kötünk, akkor az egyházi javak kérdése, illetőleg a nyelvi és az önkormányzati charta beemelése sok problémát megoldott volna. A határozati javaslat valójában többek között azt célozta, hogy a parlament vitassa meg aláírás előtt az alapszerződést. A javaslatot a kormánypártok el fogják utasítani, de közben lezajlik a dokumentum előzetes vitája, tehát az ellenzék elérte célját.

A FIDESZ szerint az alapszerződést a román-magyar viszony javítása érdekében lenne érdemes megkötni, a rossz viszony pedig az igazságtalan békekötések által kiváltott 2 millió magyar sorsa miatt van. Alapszerződést csak akkor kell megkötni, ha ezzel a kisebbségek hátrányos helyzetén akkorát javít, mint amekkorát a békediktátumok rontottak. A mostani dokumentumot azonban egyértelműen hiba megkötni. Kedvezőtlen az időzítés: két hónappal a parlamenti választások előtt álló, ráadásul kisebbségi kormánnyal nem szokás ilyen súlyú kérdésekről megállapodni, ez voltaképpen internacionalista, baráti segítségnyújtás Iliescu politikai kampányához. A román oktatási törvény mutatja, hogy nincs megértés a magyar kisebbség iránt, így csak rossz alapszerződés köthető. A szlovák példa bebizonyította, hogy rossz szerződés csak rontja a viszonyt, az integrációs esélyeket, és destabilizál. Még egyszer ezt nem szabad elkövetni, annál is inkább, mivel nincs olyan nemzetközi dokumentum, amely az integrációhoz feltételül szabná az alapszerződés megkötését, a nyugati államok csak nyugodt és józan külpolitikát várnak el. Emellett az integráció s egyéb szempontok fontos célok, állami érdekek, de a nemzeti érdek magasabb rendű.

A FIDESZ szerint az alapszerződés olyan súlyú kül- és nemzetpolitikai kérdés, hogy a magyar kormánynak az erdélyi magyarság politikai képviselőinek hozzájárulásával és hatpárti konszenzus alapján kellene azt megkötnie. Ezzel ellentétben nem vette figyelembe az RMDSZ érveit, lényeges követeléseiből jóformán semmi nincs a dokumentumban, lemondott a határon túli magyarságról, s ezzel felteszi a koronát kiábrándító kisebbségi politikájára. Ez a kormányzati megközelítés ellentétes az MSZP 1994-es választási programjával, amely kimondja, hogy a határon túli magyarság a magyar nemzet része. Ami az alapszerződésbe bekerült, arról is elmondható, hogy nagyon szűkítő módon jelenik meg. Az 1201-es ajánlás az "új diplomáciai csodafegyverrel", a lábjegyzettel, mint külpolitikai eszközzel kipukkadt, egyenesen kizárja az autonómia lehetőségét; a nemzetközi szerződések bevonását, ki lehet játszani, és ennek egyik legjobb példáját éppen Szlovákia szolgáltatja. A kormány kompromisszumnak eufemizálja a vereséget, amely egyértelműen a román diplomácia sikere. Az RMDSZ és az ellenzék véleménye lényeges tartalmi kérdésekben nem különbözik, a kormány szerint az alapszerződéssel az RMDSZ-nek több lesz a lehetősége, de ők maguk ezt nem így látják. Ezért a FIDESZ támogatja a határon túli magyarok közösségi autonómiatörekvéseit, a magyar-magyar párbeszéd szabályozott, intézményes keretek közé terelését, vagyis a magyar-magyar csúcs intézményesülését.

Az MDF szerint a magyar-román kapcsolatok rendezése mindkét ország nemzeti érdeke, ebben minden párt egyetért. A kormány viszont az alapszerződéssel ugyanúgy cserbenhagyja a romániai magyar nemzetrészt, ahogy a szlovákiaival tette. A dokumentum még a szlovákokhoz képest sem tartalmazza a legfontosabb kisebbségi magyar követeléseket, sem olyan biztosítékokat, amelyek a szlovákiaihoz hasonló helyzetet megakadályozhatnák. Kevésbé konkrét, kevésbé kikényszeríthető megfogalmazásai vannak. A kormány nem tanult akkori hibájából. Az alapszerződés arról szól, hogy az erdélyi magyarságnak nincs joga az eredményes és békés boldoguláshoz Romániában - ez pedig a határon túli magyarság érdekeinek az elárulása. A koalíciós pártok vezetőinek nagy része soha nem tudott azonosulni a magyarság együvé tartozásával. Különösen az SZDSZ külpolitikusi felelősök, hogy a

határon túli magyar nemzeti közösségek ügye a kormány számára nem nemzetstratégiai kérdés, hanem általános emberi jogi probléma lett, ők valójában a kormány külpolitikájának szellemi megalkotói. A szlovák szerződés annak idején Balladur kampányát segítette, a mostani Iliescuét. A demokrata fórum a szerződő féllel szembeni bizalom kérdését feszegette: konkrét bizalomerosztó lépésekre lenne szükség román részről az aláírás előtt, ilyenek azonban nem történtek. Emiatt konkrét garanciákat nem tartalmazó szerződést nem szabadna aláírni.

A kormány a jószomszédság kérdését aláveti az integrációnak, ugyanakkor a határon túli magyarok ügyét alárendeli a jószomszédságnak. Az alapszerződésnek ebben a formájában való aláírásával a kormány megszegi saját programját. A legsúlyosabb a remény deficitje, amit elvesz ez a szerződés az erdélyiektől, hiszen az egyházi ingatlanok visszaszerzésének, az autonómia megvalósításának reménye is elveszni látszik. Ki kellene várni a megfelelő időt az alapszerződés aláírására, hisz nem szükségszerű, hogy most kössük meg, az pedig egyenesen elfogadhatatlan, hogy jelenlegi formájában kössük meg. Persze nyugaton sokaknak megnyugvás lenne - egy gonddal kevesebb a régióban -, de ez nem lehet mozgatóerő. Az alapszerződés így elfogadhatatlan, további tárgyalásokat kell folytatni. A gyors aláírási szándék valójában a mostani koalíció hatalmon maradásának érdekeit szolgálja a magyar-magyar csúcs kedvezőtlen visszhangja után.

Az MDNP támogatta a jószomszédi viszony kialakulását, de egyetértett azokkal a fenntartásokkal, amelyeket az RMDSZ és a romániai történelmi egyházak megfogalmaztak. Olyan alapszerződésnek van értelme, amely egyrészt orvosolja az ott élő magyarok panaszait, másrészt jó esélyt ad a két nép közötti kapcsolatok szorosabbá válására. A jelen szerződés egyikre sem nyújt kellő garanciát, több pontban elmarad a szlovákokkal kötött, az ottani helyzet megakadályozására képtelen alapszerződéstől. A fogyatékos szerződés aláírása külföldön azt a téves képzetet keltené, hogy rendeződtek a vitás kérdések, s a romániai magyarság panaszaival többé nem kell foglalkozni. A néppárt kormányzati hibának tartotta, hogy a magyar-magyar csúcs után ilyen hirtelen jött a kapituláció és a pálfordulás. Az aláírás időzítése két hónappal a román választások előtt azt a látszatot kelti, mintha a kormány tényleg megsegítené Iliescu választási kampányát. Arrogancia kijelenteni: ha a feje tetejére is áll az ellenzék és az RMDSZ, akkor is aláírják. De az ellenzék is követ el hibákat. A kormány joga nemzetközi szerződést kötni, a parlament persze előtte elmondhatja véleményét. A szerződés felrúgásával fenyegetés sem növeli az ország szavahihetőségét. A párt reményei szerint egyszer lesz egy olyan demokratikus román kormány, amellyel egy demokratikus magyar kormány továbbléphet az alapszerződéssel sajnos kényszerűen megnyíló úton. Az MDNP támogatásáról biztosította a határozati javaslatot.

Az általános vita végén a kormánypártok reagáltak az elhangzottakra. Az ellenzék nem hozott fel új érveket a vitában, sokuk választási kampánybeszédet tartott, pártpolitikai érdekeknek rendelte alá az ügyet. Ez a szerződés nem tud két békédiktátumot helyre rakni. Hiányosságai vannak, a kormány próbálkozott, de nem sikerült megoldani mindent a szöveggel, előnyeik azonban akkorák, hogy érdemes megkötni. Az ellenzék jogos, de teljesíthetetlen követeléseket kért számon. Az alapszerződésre hivatkozva Magyarország majd joggal emelheti fel a szavát, ha Románia megsérti a benne foglaltakat. Az EU, a NATO vezetői jelezték, hogy aláírásával elhárul az utolsó politikai akadály az integráció útjából, és ez a vélemény mértéktartóbb, mint az ellenzéké. A román-magyar viszony javítása hosszú távú és nehezen teljesíthető program, és jelenleg az alapszerződésnél nincs jobb eszköz a kisebbségi érdekek előmozdítására. A továbbiakban a legfontosabb mindent megtenni az alapszerződés teljesítésért.

Az általános vita után (ahol a vezérszónokok mellett összesen 25 képviselő szólalt fel) összeült a külügyi bizottság, hogy állást foglaljon a több, mint tíz ellenzéki módosító indítvány ügyében. A rohamtempós tárgyaláson a kormánypártok mindegyiket leszavazták, néhány azonban több mint egyharmados támogatást is elnyert. Éjfél előtt kezdődött meg az egyes indítványok, módosító javaslatok részletes, háromórás vitája. Ellenzéki oldalról többen a kormány történelmi felelőségét emlegették, alkotmányos aggályokat is hangoztattak. Az egyik ellenzéki javaslat szerint két évre, a ciklus végéig kössék meg a szerződést, mivel sok a vitás elem, s csak a kormánypártok akarják, ne kössék meg a következő kormányok kezét. Egy másik javaslat értelmében csak akkor írják alá, ha az egyházi javak visszaszolgáltatása és kárpótlása az aláírás előtt megtörténik.

A parlament végül 10 négyparti ellenzéki javaslatról szavazott, a kormánypártok mindegyik esetben nemmel voksoltak, az ellenzéki pártok következetesen igennel. Ez alapján mindegyik javaslat külön-külön, majd az egész ellenzéki határozati javaslat a 13 órás vitát követően 71 igen szavazat mellett 235 ellenszavazattal elvetésre került.

Az aláírás előtt álló alapszerződésről a következő héten napirend előtt folytatódott a vita. Az ellenzéki pártok felháborodásuknak adtak hangot az aláírás helyszínének (Temesvár) kiválasztása miatt. Az MDF véleménye értelmében az erdélyi magyarságot három durva sértés érte: a tárgyalásokon nem vehettek részt, az RMDSZ képviselője nem szólalhatott fel a parlamentben és az aláírás helyszíne. A FIDESZ felszólította a kormányt az aláírás

elhalasztására és további tárgyalások folytatására. Egyes kormánypárti képviselők megnyilvánulásaiból is kiderül, hogy a kormány az alapszerződéssel a magyar-magyar csúcs "kártételét" akarja enyhíteni. Egy ilyen alapszerződés csak Magyarország gyengeségének bizonyítékául szolgál a nemzetállamot építő román, szlovák erők számára, akik növelni fogják a nyomást. Új fejleményként, a KDNP elnöke kijelentette, hogy kormányra kerülés esetén a kisgazdákhoz hasonlóan felülvizsgálják a szomszédokkal kötött alapszerződéseket. A koalíciós pártok ellenben azt állították, hogy a kormány a "magyar-magyar" csúcs nyilatkozatát következetesen vállalja, és az alapszerződés azzal összhangban van.

Szeptember 16-án, az aláírás napján az 5 ellenzéki párt közös nyilatkozatot ad ki. A benne foglaltak értelmében az alapszerződést a kormány az ellenzék és az RMDSZ fenntartásai ellenére írja alá, eltérve a júliusi magyar-magyar közös nyilatkozattól. Az alapszerződés kockázata, hogy a két ország viszonya, a határon túli magyarok helyzete romlani fog, és ez a kormány felelőssége. A kormány figyelmen kívül hagyja a kisebbségben élő magyarok érdekeit, képtelen megfelelő jószomszédi viszonyt kialakítani, és felrúgja a külpolitikai konszenzust. Az ellenzéki pártok újabb magyar-magyar csúcsot javasoltak. A kormánypártok ezzel szemben azt vetették az ellenzék szemére, hogy az alapszerződést démonizálják, dramatizálják. Az aláírás után legfőbb érdek a dokumentum előírásainak kiteljesítése, nem pedig a vita, mostantól az ellenzék a kormánypártokkal együtt próbáljon meg minél többet tenni a benne foglaltak gyakorlati érvényesüléséért. Az alapszerződéseket érő ellenzéki támadások kétségbeesett kísérletek arra, hogy Magyarországot távol tartsák az integráció első körétől, nehogy ezzel a kormánnyal kezdődjenek meg a csatlakozási tárgyalások.

A következő hetekben kisebbfajta vihart kavart az is, hogy a rendkívüli vitanaphoz képest a magyar fél szempontjából kedvezőtlen irányba módosult szövegű változatot írtak alá Temesváron. Ez esetet nagy ellenzéki felháborodás követte. A változtatásokat érdemieknek értékelve mindegyik ellenzéki párt erősen sérelmezte az eljárást, mondván, a külügyminiszter becsapta a pártokat és a határon túli magyarokat. A parlament nem is a végleges szövegről tárgyalt, ez a kormány részéről a parlamentarizmus kicsúfolása. A kormány ezzel ellentétben a változtatásokat formainak és nem tartalmi minősítve, visszautasította a vádakat. Több kormánypárti képviselő mellett a "külön utas" Szűrös Mátyás is azt javasolta, a várható ratifikálás után az a célravezető, ha mindenki előretekint, a pártok összefognak az alapszerződésben foglaltak teljesítéséért.

A ratifikációs vita, 1996. december

A romániai országgyűlési választások után, 1996. december 10-én tűzte napirendre a magyar parlament a román-magyar alapszerződés ratifikációs vitáját. Felváltva szólaltak fel kormánypárti és ellenzéki képviselők, előbbieket a szerződés jelentőségét méltatták, utóbbiak ennek hiányosságait hangoztatták.

Az MSZP-frakció vállalta a szerződés tartalmát, az aláírás helyét és időpontját. Értékelése szerint nem igazolódott a félelem, hogy az aláírás után gyengülnek az RMDSZ esélyei, ennek éppen az ellenkezője történt. Sajnálatosnak nevezte, de nem tragikusnak, hogy az ellenzék elmulasztotta a nemzeti egyetértés kialakításának lehetőségét az alapszerződés kérdésében. Az SZDSZ arra hívta fel a figyelmet, hogy Romániában az aláírás után nem lett kisebbségekre nehezedő nyomás. Sőt, az alapszerződés miatt a romániai választási kampánynak nem lehetett magyarellenes éle, az RMDSZ pozitív kampányt folytathatott, és ezáltal kormányzati pozícióba juthatott. A jogos aggályokat (egyházi kárpótlás, Bolyai-egyetem, erdélyi magyar főkonzulátus) az új elnök és a kormány ígéretei, vállalásai eloszlatják.

A Kisgazdapárt az RMDSZ és a magyar-magyar csúcs véleményének tiszteletben tartását kérte számon. A párt magyarsáértelmezése a kisebbségi magyarságot megillető kollektív és egyéni jogok maradéktalan biztosítását feltételezi. A megállapodást nem ratifikálni, hanem újratárgyalni kell. Kávássy Sándor ismét a párttal nem egyeztetett magánvéleményét hangoztatta, amikor a jelenlegi, mesterségesen kialakított határokról, mint nem megváltoztathatatlan szentségekről beszélt, székely autonómiát, csángó egyházi autonómiát és a jelenlegi magyar határ karéján élő magyar kisebbség "önrendelkezésének lehetővé tételét" követelte.

A KDNP szerint az ellenzék fő kifogása az volt, hogy nem szabad a romániai választások előtt szerződést kötni, mert utána egészen más tartalmú dokumentum lenne aláírható. Ezt a választási eredmények, az új kormány összetétele csak alátámasztja. A vita azonban nem az új román kormányról, hanem az alapszerződés szövegéről szól, amely a leggyöngébb a többi szomszédal kötött alapszerződés közül. A kereszténydemokraták a ratifikáció elhalasztását javasolták, amíg az új román vezetők tettekkel támasztják alá mostani ígéreteiket. Ez esetben talán az ellenzék is igennel szavazhat majd.

Az MDF egyaránt kifogásolta a szerződés tartalmi, formai hibáit, a megkötés időpontját, s ugyancsak korainak tartotta a ratifikálás időpontját. Vészesen hiányosnak nevezte az alapszerződést, amely az integrációnak sem feltétele. A demokrata fórum a Horn-Iliescu paktumra nemet mondott.

A FIDESZ korábbi álláspontját ismételte meg, miszerint az alapszerződés Iliescunak nyújtott kampánytámogatást. A rövidlátó külügyi vezetés ezzel egy jobb alapszerződéstől ütötte el az országot, véget vetve a magyar-magyar csúcs utáni bizakodásnak.

Az MDNP korábbi érveit hangoztatva több szempontból fenntartásait hangoztatta, a román kormány iránt táplált bizalom jeléül azonban, ha nem is támogatta, de nem ellenezte az alapszerződés ratifikálását.

A FIDESZ, az MDF, a KDNP és az MDNP a szavazás előtt közösen javasolta a ratifikáció elhalasztását. Javaslatuk alternatívájaként azt is indítványozták, hogy a négy párt jobb meggyőződése ellenére megszavazza az alapszerződést, ha a koalíció kész parlamenti határozat rangjára emelni a magyar-magyar csúcs zárónyilatkozatát a határon túli magyarság autonómiatörekvéseinek támogatásáról. A kormánypártok ettől elzárkóztak.

A szavazáskor az MDF, a FIDESZ és az FKgP frakciója egységesen nemmel szavazott, a KDNP egy tartózkodás mellett szintén a dokumentum ratifikálása ellen foglalt állást, az MDNP pedig tartózkodott. A kormánypártok igennel voksoltak, az MSZP képviselői közül Szűrös Mátyás ezúttal is tartózkodott. Végeredményben a név szerinti szavazás eredményeképpen 249 igen szavazattal, 53 nem és a 12 tartózkodás mellett a magyar országgyűlés ratifikálta a dokumentumot.

A román-magyar alapszerződés ratifikációs végszavazásának eredménye (1996. december 10.)

	Igen	Nem	Tartózkodás	Nem szavaz	Ig. távol	Összesen
MSZP	186	-	1	12	10	209
SZDSZ	62	-	-	3	3	68
FKgP	-	16	-	8	1	25
KDNP	-	11	1	6	5	23
FIDESZ	-	18	-	2	1	21
MDF	-	8	-	9	2	19
MDNP	-	-	10	3	2	15
Független	1	-	-	3	2	6

Összesen	249	53	12	46	26	386
----------	-----	----	----	----	----	-----

Az ellenszavazatokat dõlt betûk jelzik. Az MSZP-bõl Szûrõs Mátýás, a KDNP-bõl Keresztes Sándor tartózkodott.

A kihirdetés vitája, 1997. május

Május 20-án és 27-én, a már említett módon, a parlament a román-magyar alapszerzõdés kihirdetésérõl is döntött. A szlovák vitától eltérõen ezúttal némi egyetértés mutatkozott a kormánypártok és az ellenzék között. A pártok öröndetesnek találták a román-magyar viszony javulását. A koalíciós pártok szerint a történelem nagyon gyorsan igazolta, mennyire jó volt megkötni az alapszerzõdést, érzelmi fordulópontot jelentett, jó feltételt teremtett az ottani magyarság és a romániai demokratikus folyamatok számára, és sok lehetõséget ad a továbbiakra. Kihirdetése a legnyugodtabban vállalható döntés.

Az ellenzék megismételte az alapszerzõdéssel szembeni fenntartásait, de biztatónak ítélte a romániai belpolitikai életben bekövetkezett változásokat, amelyeket a magyar kisebbség szempontjából reménykeltõnek neveztek. A FIDESZ kivételével jelezték, hogy a szavazáskor nem a szerzõdés szövegét értékelik, hanem a biztató jelenbõl indulnak ki. Ennek alapján az ellenzéki pártok a dokumentum kihirdetését némi fenntartással ugyan, de támogatásukról biztosították. A KDNP a rossz szerzõdés ellenére, a romániai események hatására jelezte, hogy egy gesztussal elmehet a tartózkodásig. A gesztus egyben eloszlatja azt a tévhitet, hogy az ellenzék mereven elutasít mindenfajta megbékélési, közeledési politikát. A FIDESZ is reménykeltõnek látta az új román kormány ígéreteit, hogy többet fog teljesíteni, mint amire az alapszerzõdés kötelezi. De ezek akkor is csak ígéret, s nem az alapszerzõdésbe foglalt kötelezettségvállalások. A kihirdetéskor nem a politikai helyzetrõl, hanem az alapszerzõdésrõl kell dönteni, és azt ugyanúgy elfogadhatatlannak minõsítették, mint a ratifikációs vitán. Hosszas mérlegelés után a párt a tartózkodás mellett döntött: az alapszerzõdésre továbbra is nemet mondtak, de a szavazással kifejezték bizalmukat az új román kormány iránt. Az MDF jelezte, voksaival nem pusztán korábbi érvei fényében fogja minõsíteni az alapszerzõdést, hanem ki fogja fejezni várakozásait - a pozitív fejlemények tükrében - a magyar-román kapcsolatok jövõjét illetõen is, ami a KDNP-hez hasonló szavazatokat jelentett. Az FKgP figyelmeztetett arra, hogy a madridi csúcsig szóló román ígéretnek nem kell feltétlenül hinni, meg kell várni a csúcsot, s ha utána is folyik ez a politika, akkor lehetne tárgyalni a kihirdetésrõl. Ha a NATO-hoz csatlakozók elsõ körébe nem jut be Románia, féltõ, hogy a magyar kisebbség helyzete rosszra fordul. A frakció az elsõ vitanapon vegyesen foglalt állást, az egy héttel késõbbi szavazáskor már kialakult az egységes álláspont - a tartózkodásról. De kiemelték, az alapszerzõdésnek semmi köze sincs ahhoz, hogy Romániában a belpolitikai helyzet megváltozott. A tartózkodás gesztus kívánt lenni a román kormány felé, jelzés, hogy a párt bízik demokratikus elkötelezettségükben. Az MDNP szerint a határon túli magyar közösségek helyzetének érdemi javulása nem az alapszerzõdés tényétõl, hanem az érintett országok kormányainak politikai szándékától függ. A párt ezért szavazott a szlovák szerzõdés kihirdetésére nemmel, a románra pedig ezért szavaz igennel.

Végeredményben a román-magyar alapszerzõdést 216 igen szavazattal, 7 nem, 55 tartózkodás mellett kihirdette a magyar parlament. Az MDF, a KDNP, a FIDESZ és az FKgP egymással egyeztetett döntéssel tartózkodott, jelezve, tartalmilag gyengének tartják a szerzõdést, de szeretnék kifejezni, hogy nagyra értékelik a demokratikus fordulatot, s reményt látnak a jószomszédi viszonyra. Az MDNP támogatta a kihirdetést. A koalíció tehát az igennel, az ellenzék a tartózkodással kívánta kifejezésre juttatni a kedvezõ romániai fejleményekhez való pozitív viszonyát.

Összegzés

A két alapszerzõdés aláírásának, ratifikációjának és kihirdetésének parlamenti vitáin jól láthatóan kétféle megközelítés jellemezte a kormánykoalíció pártjait és az ellenzék. A kormány jóhiszemûnek nevezhetõen, a számonkérhetõség reményében kevésbé jó szövegû dokumentumokat is aláírt. Elõzetes gesztusokat tett, bízva abban, hogy a másik fél idõvel teljesíti ígéreteit - hiszen kikényszeríteni nem állt módjában. Az ellenzék viszont nem bízott a gyenge szerzõdésekbõl, õk a kihagyott, kimaradt követeléseket hiányolták, kevésbé értékelve azt, amit megadnak az alapszerzõdés. Nem bíztak a vállalt kötelezettségek vonatkozásában a szlovák, illetve a román partnerek kellõ politikai akaratában, s az elmúlt évtizedek, évek elvileg õket igazolják. Az ellenzéki pártok erõs szerzõdés megkötése mellett érveltek, erõs garanciákkal, hiszen csak így lehet valamit valóban elérni. Tapasztalatilag

megválaszolhatatlan kérdés persze, hogy az ellenzéki álláspont érvényesülése, ez a fajta bizalmatlanság használt volna-e a kétoldalú kapcsolatoknak, azok befagyásával járt volna, avagy ellenkezôleg, a másik felet engedményekre kényszerítette volna. Az is kérdés, hogy a kormány kompromisszumra törekvôbb álláspontja, a megelôlegetett bizalom jobb eszköz-e, közeledést indít-e el a másik oldalon, vagy épp ellenkezôleg, a magyar fél adta lehetôségek kihasználását eredményezi. Egyértelmûen, rövid és hosszú távon egyaránt érvényesen, megválaszolhatatlan a felvetés, ezzel kapcsolatban számtalan pro és kontra érv hangzott el a pártok részérôl, s mindkét álláspont védhetô. A jelenlegi kormány irányvonala - a nyugati jelzéseknek is megfelelôen - a gyors megegyezés felé vitt el, csak az idô fogja igazolni, hogy ez az út felel-e meg mind a magyar állam, mind a határon túli magyar kisebbségek érdekeinek. Az alapszerzôdések túlmutató, mindkét parlamenti ciklusra egyaránt jellemzô fogyatékoság, hogy a kormányok nem dolgoztak ki hosszú távú koncepciót a térségrôl és a határon túli magyarságról.

A magyar parlamenti pártok álláspontjától függetlenül a két alapszerzôdésrôl összegzéseképpen a következô állapítható meg: a szlovák alapszerzôdés szlovákiai fogadtatása, kormányuk magatartása kifejezetten rontott a kisebbségi magyarok helyzetén. A román alapszerzôdés kevésbé számon kérhetô rendelkezéseket tartalmaz, a gyengítô lábjegyzet miatt a szlováknál jóval kedvezôtlenebb. A román politikai változások azonban a magyar közvélemény jelentôs része elôtt igazolták aláírását. Az alapszerzôdések további heves vitatása ma már csak árthat, létük tartós adottságként kezelendô.

Jegyzetek

1 A *Tézisek a nemzetrôl*, valamint *A határon túli magyarságról* címû pártprogramok alapján.

2 Lásd a *Kisebbségi politika II. - a szomszédos országok magyar nemzeti kisebbségei* címû választási anyagban.

3 *Biztos lépések, nyugodt jövô.* 62-67.

4 A *Nemzetpolitika és a Biztonságpolitika* címû részekben.

5 Az *Úton Európába* címû külpolitikai pártprogram megfelelô fejezetébôl.

6 A párt választási programja - a többi párthoz viszonyítva - ebben a kérdésben meglehetősen szûkszavú. Ezért segítségképpen a *Hazánk holnap* címet viselô következô évi kisgazda program vonatkozó részeit is felhasználtuk.

7 A *Kapcsolatok a határon túli magyarsággal* címû részben.

8 1997. július elején a magyarországi parlamenti pártok, valamint a határon túli magyar közösségeket képviselô szervezetek közös tanácskozást tartottak. A résztvevôk közös nyilatkozatot fogadtak el a határon túli magyarság autonómiatörekvéseinek támogatásáról.

- [Bodó Barna: Választás és váltás](#)
- [Jakabffy László: Egy vélemény Biharból](#)
- [Ráduly Róbert: Szövetség az önkormányzatokban](#)
- [Szász Jenô: RMDSZ és médiadiktatúra](#)
- [Bárdi Nándor: Választások a két világháború közti romániai magyar kisebbségpolitikában](#)
- [A romániai magyar és német népkisebbség parlamenti képviselôinek számadatai kilenc választásról](#)
- [Dr. Fritz László: A közigazgatási választások eredményei](#)
- [Dr. Fritz László: A Iorga-kormány "interimár-bizottságai" és a magyar nemzetkisebbség](#)
- [A Magyar Párt paktumtárgyalása](#)
- [\[Ugron Istvánnak, az OMP elnökének lemondása\]](#)
- [Önkormányzati választások 1996-2000. A megyei tanács megválasztása](#)
- [A megyei tanács megválasztása](#)
- [Önkormányzati választások 1996-2000](#)
- [A helyi tanács megválasztása](#)
- [Önkormányzati választások 1996-2000](#)
- [Polgármesterek megválasztása](#)
- [Székely István: Cselekvési alternatívák 2001 tavaszán](#)
- [Jürgen Habermas: Az európai nemzetállam és a globalizáció hatásai](#)
- [Romániai magyar választók 2000 szeptemberében](#)
- [Demeter M. Attila: Negatív és pozitív szabadság, liberalizmus és kommunitarizmus](#)
- [Gyôri Szabó Róbert: A parlamenti pártok és az alapszerzôdések \(1994-1997\)](#)
- [Horváth Krisztina: A Hasan és Chaush b. Bulgária ügy és a kisebbségi jogok védelme, avagy a muftik törik át a hallgatás falát?](#)

Varga Attila: Állam és egyház viszonyrendszerének elemzése

- Boga Emese: Az ígéret mint árucikk
- Fákó Péter: A gazdasági növekedés alakulása Romániában (1991-1997)
- A nemzetiségi irodalom válogatott bibliográfiája
- Bognár Zsolt: Róluk, de nélkülük...

(c) Jakabffy Elemér Alapítvány, Media Index Egyesület 1999-2004
Impresszum | Médiaajánlat | Adatvédelmi záradék